

УДК 378.001.73(430)

СТРАТЕГІЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ НІМЕЧЧИНИ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Ганна Братиця

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Проаналізовано передумови та стратегії реформування вищої школи Німеччини стосовно головних цілей Болонського процесу. Зазначено, що реформи спрямовані на підвищення якості та конкурентоспроможності німецької вищої освіти у світі, розширення мобільності студентського та викладацького складу.

Ключові слова: реформа вищої школи, двоступенева система навчання, якість освіти, мобільність, Болонський процес, Diploma Supplement.

Дев'ятнадцятого червня 1999 року 29 міністрів освіти європейських країн підписали у колісці європейської вищої освіти – м. Болоньї – так звану Болонську декларацію. Цим актом країни-учасники узгодили загальні вимоги, критерії і стандарти національних систем вищої освіти і домовилися про створення до 2010 року на європейському континенті єдиного європейського освітнього і наукового простору. В межах цього простору повинні діяти єдині вимоги до визнання дипломів про освіту, працевлаштування, мобільності студентів і викладачів, що в кінцевому підсумку має суттєво вплинути на конкурентоспроможність європейського ринку праці й освітніх послуг.

Упродовж наступних років було проведено декілька самітів країн-учасниць цього мега-проекту (Прага, 2001; Берлін, 2003; Берген, 2005), результатами чого стало розширення членства (сьогодні учасниками Болонського процесу є 45 країн європейського континенту, в тому числі з травня 2005 року і Україна), прийняття багатьох резолюцій і комюніке щодо виконання цілей модернізації європейської освіти. Кожна із країн Болонського клубу взяла на себе відповідні зобов'язання щодо реформування національної системи освіти і її гармонізації з європейськими стандартами.

Ми ставили за мету проаналізувати процеси виконання програмних завдань Болонського процесу одним із чільників європейської архітектури вищої освіти – Німеччиною. Будучи ініціатором та активним учасником процесу європейської освітньої інтеграції, ця країна, сповідуючи інституційні і структурні зміни у вищій школі, розробку й апробацію нових підходів, моделей, технологій підготовки фахівців, намагається зберегти свої історично сформовані освітні традиції. Досвід реформування освітньої галузі

Німеччини в контексті Болонського процесу є беззаперечно цінним для України, яка стала на шлях глибокої і системної трансформації вищої освіти.

Сьогодні система вищої освіти Німеччини є потужною освітньою інфраструктурою із розгалуженою мережею (понад 350) навчальних закладів різних типів і професійного спрямування – університетів (класичні, технічні, загальноосвітні та спеціалізовані заклади університетського рівня, зокрема вищі педагогічні, теологічні та медичні школи), вищих фахових шкіл, вищих шкіл мистецтв і музики [1, с. 56].

Загалом вся робота щодо створення загальноєвропейської зони вищої освіти у Німеччині є скоординованою і підкріпленою діяльністю різних організаційних структур. На державному рівні всю відповідальність покладено на так звану Робочу групу щодо реалізації Болонського процесу, до якої належать представники Федерального міністерства освіти і науки (BMBWF), Постійної конференції міністрів освіти і культури земель (KMK), Конференції німецьких ректорів (HRK), Німецької служби академічних обмінів (DAAD), національної асоціації студентських рад, Німецької акредитаційної ради. Робоча група надає консультації із питань, що підлягають вирішенню, готує різні пропозиції і резолюції. Відповідно кожен із учасників вносить свою лепту в загальну справу. Зокрема, за підтримки BMBWF KMK відкрив свій Болонський інформаційний центр, який забезпечує надання онлайн-послуг, публікацій і проведення заходів щодо підтримки вищих навчальних закладів

Як відомо, на чільному місці у європейській перебудові вищої освіти є завдання введення системи навчання, що ґрунтується на двох основних освітніх циклах і передбачає наявність двох ступенів – бакалавр і магістр.

Процес запровадження ступеневої підготовки спеціалістів у Німеччині розпочався з 1997/98 навчального року [2, с.143]. Характерною особливістю реформування німецької вищої школи є паралельне функціонування старої і нової системи академічних ступенів, причому становлення болонського “варіанту”. Передусім це стосується ступеня бакалавра, що супроводжується дискусіями, стикається з низкою проблем. Спеціаліст-бакалавр, зважаючи на невизначеність свого статусу, належно не підкріплений необхідними практичними вміннями і навиками, стикається із значними перешкодами щодо працевлаштування. Сьогодні цей процес значною мірою має ще експериментальний характер, більшу ініціативу виявляють приватні та спеціальні навчальні заклади, які відкритіші до іновацій.

У 2003 році міністри науки і освіти німецьких земель досягнули принципової згоди про запровадження до 2010 року дворівневої системи освіти. Для підтримки введення двоступеневого навчання у Німеччині було запроваджено декілька спеціальних програм, наприклад, пілотну програму “Орієнтація навчальних програм на міжнародні стандарти”, програму

“Мастер”, що дає змогу легко увійти у систему вищої освіти іноземним студентам, програму двобічної інтеграції двоступеневих циклів тощо.

Як результат у літньому семестрі 2005 року для студентів у німецьких вищих школах було запропоновано 2925 бакалаврсько/магістерських навчальних циклів. За офіційною статистикою, наведеною на саміті країн-членів Болонського процесу у травні 2005 року у Бергені, це становить 26,3% всіх навчальних програм в університетах, професійних інститутах, а також музичних школах та школах мистецтв Німеччини. Тенденція збільшення частки нових програм навчання зберігається і в наступний період. Зокрема, уже у літньому семестрі 2006 року німецькі вищі навчальні заклади пропонують 4094 бакалаврсько/магістерські програми, що становить 36% всіх інших програм, це на 8% більше, ніж у попередньому році. Найбільш популярними бакалаврськими і магістерським ступенями є ступені в галузях економіки та бізнесу, інформатики і технічних наук.

Перехід на дворівневу систему надає нові можливості для пов'язування ступенів із докторантськими студіями. Випускники університетів, коледжів чи технологічних інститутів, які здобули ступінь магістра, мають право навчатися в докторантурі. В окремих випадках до навчання на докторантському рівні можуть бути допущені після проведеного відповідного тестування й особливо обдаровані студенти із ступенем бакалавра.

Загалом функціонування докторських програм (аспірантури) у Німеччині поставлено на досить високий рівень, про що свідчить їхня популярність. Щорічно близько 24000 осіб здобувають докторську ступінь, зростає і відсоток іноземних студентів-докторантів. У 2002 р. кількість випускників, що продовжили навчання на докторських програмах, сягнула близько 15 %, а середній вік осіб, які здобули ступінь доктора філософії (Ph.D), – 33 роки. У Німеччині є різні програми підтримки аспірантів з боку як федерального, так і земельного урядів, а також неурядових організацій і фондів.

Очевидні результати і щодо запровадження у систему вищої освіти Німеччини з метою спрощення процедури визнання освітніх кваліфікацій так званого Diploma Supplement (Додатка до Диплома), який вміщує опис-характеристики результатів завершеного навчання у вищому навчальному закладі та здобуті кваліфікації. Як його додаткову інформацію долучають до офіційного документа про освіту. І якщо у зимовому семестрі 2004/05 н.р. він був виданий у 44,8% бакалаврських та у 44% магістерських навчальних програмах [4], то вже у літньому семестрі 2005/06 н.р. – відповідно на 63 та 55% навчальних циклах [5]. З метою забезпечення єдиних підходів Конференція німецьких ректорів розробила базу даних Додатків до диплома для Німеччини, з якої університети і коледжі зможуть “завантажувати” форми Додатка.

За останній період у вищій школі Німеччини є помітні досягнення і щодо розв'язання такого актуального для українських реалій завдання, як запровадження системи кредитів (ECTS).

Ще у вересні 2000 року Конференція міністрів освіти і культури Німеччини прийняла основні критерії для введення кредитної системи та модульного принципу навчання, а з жовтня 2001 року федеральне керівництво та керівництво 13 земель підтримали новий проект, спрямований на забезпечення порівняльних стандартів для розподілу кредитів за модулями основної (обов'язкової) програми навчання, введення адаптованої системи для екзаменаторів та впровадження кредитної системи в навчальний та екзаменаційний процес.

Уже у літньому семестрі 2005/06 н.р. ECTS використовували у 74% бакалаврських та 67% магістерських навчальних циклах [5].

Успішно реалізується у системі вищої освіти Німеччини й одне з ключових завдань Болонського процесу – забезпечення якості освіти, що охоплює комбінацію акредитації та оцінювання. Відповідно до положень Німецької рамкової угоди про вищу освіту федеральні землі несуть спільну відповідальність за забезпечення еквівалентності ступенів, екзаменаційних оцінок і кваліфікацій та можливостей їх перезарахування у разі переходу студенту від одного навчального закладу до іншого. Виконання цих спільних зобов'язань передано Центральній акредитаційній земельній раді – ключовому органу у німецькій акредитаційній системі. Її склад (а це представники від земель, вищих навчальних закладів, практики з різних професійних сфер, а також студенти і міжнародні експерти) відображає загальносуспільний масштаб освітніх реформ і необхідність їх визнання зацікавленими структурами. Вирізняють акредитацію програм навчання повного циклу і акредитацію вищих закладів освіти. Для проведення експертної оцінки відповідності того чи іншого навчального курсу академічним стандартам змісту і професійній придатності створюються відповідні експертні групи. Щодо акредитації ВНЗ, то її актуальність особливо зросла у зв'язку із з розширенням мережі недержавних вищих шкіл і необхідністю відповідного контролю за забезпеченням якості освіти.

Важливим механізмом отримання високих якісних стандартів освіти у Німеччині є і система оцінювання. Процедура оцінки була введена в рамкове положення про вищу освіту 1998 року, відтоді увійшла в законодавчу базу вищої освіти усіх федеральних земель країни. Призначення оцінки – виявити сильні і слабкі сторони діяльності вищих навчальних закладів і допомогти університетам і коледжам виробити стратегію забезпечення і підвищення якості освіти. Оціночні процедури, що використовують в Німеччині, відповідають Болонським вимогам і охоплюють як внутрішній аналіз,

зовнішню експертну оцінку, часто із залученням міжнародних експертів, так і, що важливо, студентський моніторинг.

У питаннях забезпечення високих стандартів освіти Німеччина тісно співпрацює із багатьма європейськими організаціями. Більшість акредитаційних установ країни є членами міжнародних асоціацій забезпечення якості – Міжнародної асоціації агентств з контролю якості у сфері вищої освіти (INQAAHE), Європейської асоціації контролю якості у сфері вищої освіти (ENQA), Спільної ініціативи з контролю якості (JQJ) тощо, в рамках яких відпрацьовують акредитаційні моделі, загальні стандарти і критерії, відбувається обмін досвідом роботи. Створена тристороння асоціація акредитаційних установ із Австрії, Німеччини і Швейцарії вже виробила спільні підходи щодо організації належної роботи і критеріїв експертного відбору.

Вищенаведені заходи, що здійснюються у процесі реформування вищої освіти Німеччини, покликані суттєво вирішити важливу як для Німеччини, так і для Європи в цілому проблему забезпечення ширших можливостей вільного пересування студентів і викладачів у межах спільного європейського освітнього простору, підвищення конкурентоспроможності вищої освіти шляхом максимального залучення студентів-іноземців до навчання у вищих навчальних закладах країни.

Якщо під цим кутом зору розглянути на перспективи і тенденції, то можна стверджувати, що Німеччина тут посідає чільні позиції і в багатьох аспектах є лідером. Мобільність студентів у країні підтримують присвоєнням індивідуальних стипендій і грантів мобільності, відкриттям структурних і партнерських програм у німецьких вищих школах, фінансовою підтримкою університетів і коледжів щодо залучення іноземних студентів тощо. У 2003 році 30% (в 1994 – 24%) німецьких студентів виїжджали за кордон для проходження частини своєї програми навчання, практики або ж мовних курсів. У 2003/04 навчальному році понад 20 000 німецьких студентів в рамках європейської програми ERASMUS одержали змогу певний період навчатися у зарубіжних вищих навчальних закладах [5]. Додатково до цієї програми DAAD заснувала нову, так звану програму Стипендій мобільності для німецьких студентів, яку фінансує Федеральне міністерство освіти і науки.

За підрахунками Організації Економічної Співпраці та Розвитку (OECD), Німеччина разом з Англією посідає друге місце у Європі як країна, що приваблює студентів-іноземців: у зимовому семестрі 2003/04 навчального року у німецьких вищих закладах навчалось 246136 іноземних студентів, що становить 12,2% усіх студентів. DAAD у 2003 році підтримала близько 10 000 з 128 000 студентів з країн, що підписали Болонську декларацію. Ці студенти навчалися у ВНЗ Німеччини [5].

Створені відповідні умови через (надання індивідуальних стипендій, партнерські програми обміну та ін.) для покращення мобільності викладачів і наукових працівників. У 2003 році понад 4500 викладачів, дослідників, адміністраторів із вищих шкіл країн-учасниць Болонського процесу одержали змогу працювати у системі вищої освіти Німеччини. Відповідно, за допомогою фінансової підтримки DAAD 3700 німецьких працівників вищої школи “підшукали” собі робочі місця в інших країнах [5].

Отже, можемо зробити висновок, що вища освіта Німеччини у контексті завдань Болонського процесу стала на шлях конструктивних динамічних перетворень, які мають сприяти підвищенню її якості та конкурентоспроможності, формуванню спільного європейського освітнього простору.

1. Вища освіта і Болонський процес: Навч. Посіб / За ред. В. Кременя. Тернопіль, 2004.
2. Капранова В. Сравнительная педагогика. Школа и образование за рубежом: Учеб. пособие. Минск, 2004.
3. Hochschulrektorenkonferenz: Bologna-Reader. Texte und Hilfestellungen zur Umsetzung der Ziele des Bologna-Prozesses an deutschen Hochschulen; Beiträge zur Hochschulpolitik: Bonn, 2004. Bd. 4.
4. Sekretariat der ständigen Konferenz der Kulturminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland: Realisierung der Ziele des Bologna-Prozesses. Nationaler Bericht 2004 für Deutschland von KMK und BMBF. Bonn, 2004.
5. Sekretariat der ständigen Konferenz der Kulturminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland: Bologna-Prozess. Nationaler Bericht 2005 bis 2007 für Deutschland von HMK und BMBF. Bonn, 2007.

STRATEGIES OF GERMAN HIGHER SCHOOL REFORMING IN THE CONTEXT OF BOLOGNA PROCESS

Hanna Bratytsya

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA-79000, L'viv Ukraine*

The article deals with the analysis of preconditions and strategies of reforming German higher school in the context the Bologna process aims. It is also mentioned, that these reforms are aimed at raising quality and compete power of German higher education in the world, developing students' and higher school instructors' mobility.

Key words: higher school reforming, two-level education system, mobility, Bologna process, Diploma Supplement.

Стаття надійшла до редколегії 15.11.2006

Прийнята до друку 15.12.2006